

ՅՈՒՐԵԼԵԱՆՆԵՐ

ՄԹՆԱԶՈՐԻ ԼՈՒՍԱԿՈՐ ՀԱՆՃԱՐԸ՝ ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ (Ծննդեան 120-ամեակի առթիւ)

Ակսել Բակունցը գրական ասպարէզ է մտել հէքիաթի պէս՝ իր հետ բերելով զանգեզուրեան բնաշխարհի նախնական ու վայրի պատկերները, լեռներում ապրող պարզ ու անապական մարդկանց հոգու գեղեցկութիւնների ու լուռ ողբերգութիւնների պատմութիւնները: Նա առասպելի հերոսի պէս, ընդամէնը մի քանի տարուայ ընթացքում, սովորական գիւղթղթակցից դարձաւ հայ մեծ գրող, իր մեծութեան կենարար հիւթերը քաղելով հայոց բնաշխարհի գոյներից, հայոց պատմութեան ծալքերից, հայ ժողովրդի հոգեկան պատկերի խորքերից: Քչերը գիտէին, որ այդ յաջողութիւնը նախապատրաստուել էր կեանքի բովում, որ շահել գիւղատնտեսն անցել էր դժուար ու փշոտ ճանապարհ, ապրել բուռն վերելքներ եւ դառն հիասթափութիւններ: Կեանքի ինչ-ինչ կողմերով էլ նման էր հանճարեղ Չարենցին, որից փոքր էր ընդամէնը երկու տարով, բայց հանգամանքների բերումով գրական գործը սկսում էր նրանից տասը տարի յետոյ:

Գուրգէն Մահարին իր «Ակսելեան քանդակներ»-ում նկարագրելով Բակունցին՝ գրում է. «Նա խորունկ էր ու հմայիչ, հանդարտ ու յստակ... Լիրիկ էր ոչ միայն իր գրքերում, այլեւ կեանքում: Մոլորութիւններ չունէր, եթէ չհաշուենք ծխախոտը: Խմում էր առիթից առիթ եւ հեռու էր առիթներ որոնելուց: Երբ բարձրանում էր տրամադրութիւնը, «չարութիւններ չէր անում»... Ամենամեծ «անկարգութիւնը», որ նա կարող էր թոյլ տալ, դա այն էր, որ փողոցում կը կռանար, կը վերցներ մի հողակոշտ եւ ազահաբար կը համբուրեր ասելով. «Ոչ մի հող այսպէս չի բուրում»...¹: Հայրենի եզերքի ու ժողովրդական տարերքի նկատմամբ այս բացառիկ սէրը նրա հոգում ծլարձակել էր դեռ մանկուց, որը յետոյ դարձաւ հզօր աշխարհագրացողութիւն՝ վարար հոսանք բերելով ստեղծագործական ներքին շարժմանը:

Իր գրոյցներից մէկում Աւետիք Իսահակեանը դառնալով Մարտիրոս Սարեանին, ասել է. «Կոմիտասի երգերի եւ քո գոյների կապակցութեամբ խօսում են իբրեւ այնպիսի հրաշքի մասին, որը անհնարին է արտայայտել խօսքով: Բայց, գիտե՞ս, իմ կարծիքով, դա այնքան էլ ճիշդ չէ: Հայաստանում կար մի գրող, որի բառերը երգում էին կոմիտասեան յանգով եւ փայլատակում էին քո կտաւների բոլոր գոյներով: Այդ գրողը Ակսել Բակունցն է»²:

Իսկապէս այդպիսին էր մեծն Բակունցը:

Հայոց բնաշխարհի եւ յուզաշխարհի գեղեցկութիւնների ու խորհուրդների, երազների ու տենչերի, աւանդութիւնների ու նորարար երկունքի մեծ նկարիչն ու երգիչն էր Ակսել Բակունցը, որի շնորհիւ հայ արձակ գրականութիւնը նուաճեց պարզութեան

¹ Տէս Մահարի Գ., Երկերի լիակատար ժողովածու 15 հատորով. Հ. 9, Քանդակներ, Յուշեր, Ուղեգրութիւններ, «Անաւրես» հր., Երեւան, 2016, էջ 256-257:

² Բակունց Ա., Երկեր, Հայ դասականների գրադարան, Երեւան, 1986, էջ 3:

եւ խտուրթեան, պատկերաւոր գեղեցկութեան եւ խոհական ընդգրկման եզակի մի բարձունք՝ ժամանակներից վեր յառնող եւ յաւերժի ուղին լուսաւորող ինքնատիպ մի գագաթ:

Ակսել Բակունցը ծնուել է 1899 թ. ընչազուրկ գիւղացի Ստեփան Թեւոսեանի բազմամարդ նահապետական ընթանիքում: Տասը երեխայ էին, տղաներից մէկն էր: Հօր տոհմական մականունը Բեգունց էր, որից էլ յետագայում առաջացել է Բակունց գրական անունը:

Երբ ծնուել է Բակունցը, հօր ալեքսանտրապոլցի ընկերները ընծաներ են ուղարկել եւ խնդրել, որ որդուն անուանի Ալեքսանտր՝ ի պատիւ իրենց քաղաքի: Գրողի հայրն այդպէս էլ անում է: Սակայն Ալեքսանտր անունը մնում է կէս ճանապարհին: Պատանեկան տարիներին Բակունցը խաղում է նորուեգացի դրամատուրգ Բեռոնստենէ Բեռոնսօնի «Նորապսակները» պիեսի հերոսներից մէկի՝ Ակսելի դերը, եւ ընկերներն Ալեքսանտրի փոխարէն սկսում են նրան Ակսել կոչել այնքան ժամանակ, մինչեւ Ալեքսանտր անունը մոռացութեան է տրուում, եւ գրողն ընդունում է Ակսել անձնանունը:

Նախնական կրթութիւնը ստացել է Գորիսի ծխական դպրոցում, որն աւարտել է 1910 թ. որպէս «յոյժ գովելի» աշակերտ եւ համագիւղացիների միջնորդութեամբ ընդունուել է ջմիածնի Գէորգեան ճեմարան: Այստեղ նրա առջեւ բացւում է ուրիշ աշխարհ: Լսում է բանաստեղծ Յովհ. Յովհաննիսեանին, նշանաւոր հայագէտներ Աբեղեանին, Աճառեանին, Ղափանցեանին, Մանանդեանին, մեծ հետաքրքրութիւն է հանդէս բերում գիտելիքների տարբեր ճիւղերի նկատմամբ, յատկապէս հրապուրուելով իր ժողովրդի քաղաքական պատմութեամբ, գեղարուեստական գրականութեան յուշարձաններով եւ հարուստ լեզուի պաշարներով: Խորապէս ուսումնասիրում է հնադարեան-միջնադարեան մատենագիրների, բանաստեղծների, վարքագիրների մատենաները, որոնք նրա առջեւ պարզում են ազգային մշակոյթի գանձերը³:

Աշխատանքային գործունէութիւնը Բակունցը սկսել է 1912 թ. Գորիսի գրադարանում, նաեւ՝ որպէս դասուսուցչ: Վաղ տարիներից թղթակցել է մամուլին: Ապա գրական առաջին փորձը՝ «Յիմար մարդը» ժողովրդական հէքիաթի մշակումը, 1913-ին տպագրւում է «Աղբիւրում», որը իր «Ինքնակենսագրութեան» մէջ Բակունցն անւանել է «չարութիւն» եւ այն համարել իր գրական մկրտութիւնը դէպի հայ արձակ գրականութիւն:

1915 թ. Շուշիի «Փայլակ» թերթում Գորիսի քաղաքագլխի եւ կառավարիչների դէմ տպագրած ֆէլիեթոնը նրա ձերբակալութեան պատճառ է դառնում: 34-րդ օրը նրան ազատում են կալանավայրից՝ պայմանով, որ ուսուցչութեան մեկնի Զանգեզուրի հեռաւոր Լոր գիւղը: Տասնվեց տարեկան պատանին 1915-1916 թթ. դասաւանդում է Լորի դպրոցում, ապա վերադառնում է Գորիս՝ մէկ ու կէս ամիս դասաւանդում կեդրոնական վարժարանում:

1917 թ., երբ թուրքական ճակատում տեղի էին ունենում ծանր կռիւներ, Բակունցը ճեմարանական ուսանողների հետ մեկնում է էրզրումի ճակատ՝ որպէս շարքային: Ամբողջ մի տարի նա մասնակցում է կռիւներին եւ ճաշակում նահանջի բոլոր դառնութիւնները: Սարիղամիշ, Ղարս, Սուրմալու, կորուստների այս ուղին անջնջելի հետք է թողնում նրբազգաց զինուորի վրայ: Վերջապէս, 1918 թ. Մայիսին պատանի զինուորը մասնակցում է Սարդարապատի հերոսական ճակատամարտին: Չարենցի պէս նա էլ դառնում է հինաւուրց երկրի ողբերգութեան ականատեսը եւ մաքառումնե-

³ Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 4:

րի մասնակիցը⁴:

Պատերազմական իրադրությունը առաջին խոր ճեղքուածքն է բացում Բակունցի հոգեկան աշխարհում եւ նրան թելադրում աւելի զգաստ հայեացքով նայելու անցուդարձին: Այդ օրերի անմիջական տպաւորութիւններով գրում եւ «Ժողովուրդ» լրագրում տպագրում է «Աշտը», «Անտառում», «Աղօթքը» պատմուածքները, որոնք, բոլորն էլ ժողովրդի կեանքից, լի մորմոքով ու թախիծով եւ շարենցեան «Յարդագողի ճամբորդներ» երազներով:

1919 թ. Նոյեմբերից Բակունցն ուսանում է Թիֆլիսի պոլիտեխնիկումի գիւղատնտեսական բաժանմունքում, նաեւ պաշտօնավարում է տեղի՝ Մոսկուայի կոմիտեի որբերի գիմնազիայում: 1920-ի գարնանը մեկնում է Խարկով եւ մինչեւ 1923 թ. ուսումը շարունակում է գիւղատնտեսական ինստիտուտում: Խարկովում նա նաեւ աշխատում է, կազմակերպում դասախօսութիւններ, սերտ կապերի մէջ է մտնում հայութեան հետ: 1923-ի ամռանը կրկին վերադառնում է Հայաստան: Մի տարի Երեւանի սերմնաբուծարանում աշխատելուց յետոյ, մեկնում է Գորիս՝ գիւղատնտեսի պաշտօնով: Ապա սկսում է Բակունցի լրագրական բուն գործունէութիւնը:

1923-1925 թթ. «Մարտակոչ» եւ «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթերում լոյս են տեսնում նրա «Մեր գիւղերում», «Գաւառական նամականի», «Նամականեր գիւղից» ակնարկաշարերը, որոնցում ներկայացուած է հայկական լեռնային գիւղերի իրական պատկերը: Այդ տարիներին մամուլում տպագրում են նաեւ նրա առաջին պատմուածքները («Միրհաւ», «Սաբու», «Ալպիական մանուշակ»), որոնք մտան «Մթնաձոր» ժողովածուի կազմի մէջ⁵:

1927 թ. տպագրում է «Մթնաձոր»-ը, որը Բակունցին բերում է մեծ հռչակ, ստեղծագործ երջանկութեան շատ պահեր, բայց եւ դառնութիւն: Նա շահում է բազում բարեկամներ եւ յամառ, մշտական հակառակորդներ: Ինչպէս երեւում է պատմուածքների սիւժէներից, Մթնաձորը մի այնպիսի աշխարհ է, ուր դեռեւս միմեանցից չեն անջատուել իրականութիւնն ու առասպելը, առօրեան ու լեգենդը, ուր մարդն ու արջը ապրում են կողք կողքի, ուր բնութեան եւ գիւղի միջեւ չկան էական տարբերութիւններ, բնութիւնը գիւղի մէջ է, գիւղը՝ բնութեան ծոցում⁶: Այդ ձորում Բակունցը տեսնում է յաւիտենական գեղեցկութիւններ, եւ այնպիսի դառն ցաւեր, որոնք նման են աշխարհի բոլոր ծայրերում ապրող մարդկանց ցաւերին:

«Մթնաձորի» բուն արժանաւորութիւնը պէտք է փնտռել մարդու եւ բնութեան, մարդու եւ հասարակական միջավայրի կապերի մէջ: Այս յարաբերութիւնների մէջ հեշտ է նկատել Բակունցի տաղանդի էական յատկանիշը՝ հակումը դէպի հոգեբանական վերլուծութիւնը, մի արժանաւորութիւն, որը սաղմնային ձեւով երեւաց «Գաւառական նամականի» շարքում, թանձրացաւ «Մթնաձորում», կատարելութեան հասաւ «Սեւ ցելերի սերմնացանում»:

«Մթնաձոր»-ից վեց տարի անց, 1933 թ. Յակոբ Կոչոյեանի ձեւաւորումով լոյս տեսաւ Ակսել Բակունցի միւս նշանաւոր ժողովածուն՝ «Սեւ ցելերի սերմնացանը», ուր նոր պատմուածքների կողքին տեղ գտան նաեւ մթնաձորեան մի քանի վերամշակում: Ժողովածուն ցնցող տպաւորութիւն գործեց ժամանակակիցների վրայ: Այստեղ նա գտնւում էր իր հազուագիւտ ձիրքի հնարաւորութիւնների բարձրութեան վրայ: Այս

⁴ Թամրազեան Տ., Երկեր, հ. Գ, «Նախի»», ԵՊՀ հրատարակչութիւն, Երեւան, 2010 թ., էջ 620-621:

⁵ Գասպարեան Գ., Ակսել Բակունց, «Քրիստոնէայ Հայաստան», Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի կրօնական, մշակութային, լրատուական երկրաբարբերք, 2011, Մայիս Ա.:

⁶ Բակունց Ա., Երկեր, Հայ դասականների գրադարան, Երեւան, 1986, էջ 8:

գրքում նա դրսևորում է իր ձիրքի երեք գլխաւոր յատկանիշները՝ նրբագեղութիւն, դրամատիզմ եւ բնականութիւն:

Տարիների հետ զօրանում էր նրա տաղանդը, բացւում էին ձիրքի նոր հնարաւորութիւնները: Նկատւում էր որոշակի հակում դէպի արձակի առաւել տարողունակ ձեւերը՝ վէպ, վիպակ, տարեգրութիւն: Այդպիսով նա ձգտում էր ստեղծել հայ գիւղի էպոպեան, ցոյց տալ 20-րդ դարի հայ գիւղի կեանքի բազմապիսի փոփոխութիւնները եւ ներքին զգացումը:

1928 թ. աւարտում է «Կարմրաքար» էպոպեայի առաջին հատորը, ուր վիպասանը մեծ ընդգրկումով պատկերում էր նախապատերազմեան գիւղի կեանքը: Ամէն ինչ այստեղ զարմանալի է, ամէն ինչ նուրբ ու կախարդող: Միւս երկու հատորներում նա պէտք է պատկերեր յետագայ իրադարձութիւնները: 1935 թ. գրում է «Կեորես» երգիծական տարեգրութիւնը՝ գաւառական քաղաքի սոցիալական հակասութիւնների մասին: Նոյն թուականին լոյս է տեսնում «Նղբայրութեան ընկուզենիները» սքանչելի վիպակը հայ եւ ատրպէյճանցի ժողովուրդների քաղաքական անցեալից: 1933 թ. հրապարակւում են «Նաչատուր Աբովեան» վէպի ծաւալուն հատուածները: Բակունցը գրում է սովետահայ շրջանի առաջին պատմական վէպը՝ ժամանակի աղմկոտ ճարտասանութեան մթնոլորտում, ուր տիրաբար ճնշում էին գործադրում գոեհիկ սոցիոլոգները՝ ժխտելով ազգ, հայրենիք, Հայաստան հասկացութիւնները, յարձակւում ճշմարիտ հայրենասիրութեան եւ պատմական անցեալի աւանդների վրայ: Նա բացառիկ ուժով վերստեղծում է պատմական տարբեր միջավայրերի եւ սոցիալական-քաղաքական կեանքի պատկերները, թափանցում Աբովեանի տառապանքի ու երազների աշխարհը, եւ Ն. Չարենցի պէս դառնում է իր ժողովրդի գոյութեան հոգեկան ու քաղաքական ակունքներին, հիւսում ազգային դժուար զարթօնքի ու վերածնութեան պատմութիւնը⁷:

Բակունցը խօսքի կախարդ էր, ոսկերիչ ու վարպետ, հոգու թարգման, բայց ցաւօք, այս հագուագիւտ յատկանիշները, որոնք հարստութիւն էին բերում հայ արձակին, լայնացնում նրա հոգեբանական եւ դիտողական հնարաւորութիւնները, ծուռ մեկնաբանութիւն ստացան ձախ դիրքերի վրայ կանգնած գրողների կողմից, դարձան իւրօրինակ թիրախներ: Չախերն անճարակ էին գեղեցիկի ոլորտում, նրբագեղութիւնն ընկալում էին որպէս յեղափոխութեան ոգուն խորթ բան: Բացի այդ, Բակունցին մեղադրում էին անցեալի իտէալականացման, քարանձաւային հոգեբանութեան, նահապետականութեան գովքի մէջ: Դա տեւականօրէն մշակուած զրուպարտանք էր: Իրականում Բակունցը մերժում էր հին գիւղի դաժան կեանքը՝ ընդգծելով ողբերգականը: Նա ունէր միայն մի «մեղք». գրում էր գեղեցիկ, ստեղծում հոգեկան անտեսանելի անցումների եւ բնութեան շարժման նրբին, կախարդող պատկերներ, Վահան Տէրեանի պէս անվերջ յայտնագործում էր մարդկային հոգու անսպառ նրբաւորումները: Այդ զարմանալի սրուած տեսողութեան եւ հոգեբանական նրբութիւնների շնորհիւ նրա երկերում հայրենի բնութիւնը, մարդիկ, ողջ եզերքը երեւում էին անսպառ հմայքներով, յարատեւ գեղեցկութիւններով ու ներքին անվերջ շարժումով: Նրա Հայաստանը մարդկանցով, բոյսերով, բնութեան արարածներով խիտ բնակեցուած մի աշխարհ է, ուր երեւում են բոլոր ճամբաներն ու արահետները, լեռնային գետի յատակի նախշերն ու առնական բնութեան խստահայեաց եւ տարօրինակ ձեւերը, ուր լսում է ժայռից գլորուող փոքրիկ աւազահատիկի շարժումը, որը յետոյ ստորոտում որոտում է ահեղաձայն: Այս զարմանալի հեղինակի հետ ընթերցողն էլ թեքւում է ամէն ծաղկի ու թփի վրայ, լսում լեռնային գետերի որոտը, զգում խոր

⁷ Տէս Թամրազեան Հ., Երկեր, հ. Գ, «Նաիրի», ԵՊՀ հրատարակչութիւն, Երևան, 2010 թ., էջ 667:

ձորերի ահը եւ բնութեան խորհրդաւոր ձայները⁸:

Ակսել Բակունցը ամենա-արդիական գրողներից մէկն էր, որը ամբողջ խորութեամբ տեսնում էր կեանքի տեղաշարժերը, սոցիալական վերելքը, հայկական գիւղի եւ առհասարակ հայ իրականութեան փոփոխութիւնները եւ այդ ամէնը հաստատում հոգեբանութեան միջոցով: Սակայն ստեղծագործական այդ բուռն վերելքի շրջանում, հէնց թռիչքի պահին նրա վրայ իջաւ բախտի ծանրագոյն հարուածը: 1936 թ. Օգոստոսի 9-ին շատ այլ գրչակիցների հետ ձերբակալուեց ու կալանաւորուեց Երեւանի բանտում նաեւ այս նուրբ արուեստագէտը, որի նմանները շատ հազուագիւտ են աշխարհ գալիս: Մեղադրանքը նոյնն էր, ինչ որ բոլորինը՝ «հակայեղափոխական, հակախորհրդային, ահաբեկչական, ազգայնամոլական գործունէութիւն»: Բանտի խիստ կանոնակարգի պայմաններում 11 ամիս շարունակ Բակունցը ենթարկուեց ամէն տեսակի ստորացումների, անընդմէջ հարցաքննութիւնների, ամէնադաժան կտտանքների, առերեսումների: 11 ամիս շարունակ նա պարտաւոր էր ապացուցել իր անմեղութիւնը, անսահման նուիրուածութիւնը հայրենիքին⁹:

Սարսափի այդ մթնոլորտում կար մէկը, որ հաւատում էր Բակունցին, մի հանճարեղ մարդ, որը խիզախօրէն պաշտպանում էր հայոց երգը, բանտարկուած ընկերներին եւ Ակսել Բակունցին: Տնային կալանքի տակ, մռայլ մենութեան մէջ այդ հանճարը՝ Եղիշէ Չարենցը, գրում էր պաշտպանական խօսքեր, որոնք մարդկային վեհութեան եւ ասպետութեան ճիշէին՝ ուղղուած ներկային եւ գալիքին:

Օ, չեմ հաւատում, թէ Ակսելն անգամ,

Որ Եսաւի պէս, պժգնելի մի օր

Իր առաջնութեան իրաւունքը բորբ

Եղծի.- յանուն ինչ-որ փենչի անձնական...

... Օ, չեմ հաւատում, որ անգամ ահից

Խելայեղ դարձած այրն այդ իսկապէս

Ելնի շողոքորթ, իբրեւ սրիկայ,-

Եւ շքեղ ոգով իր հանճարափայլ

*Գառնայ մաքրութեան մարգարէ մռայլ...*¹⁰

Այդ օրերին գրողն անարժան մարդկանց ուղղուած նամակներում փորձում է բացայայտել իր երկերի խորհուրդը եւ ներկայացնել իր սեւ ճակատագիրը: Սակայն, ամէն ինչ իզուր էր, ամէն փորձ՝ ապարդիւն: Թշնամիներին հետաքրքրում էր հաճարի արիւնը:

Մահուան մեկուսարանում Բակունցը խենթանում էր մայրենի կենդանի խօսքի կարօտից: Լսում էր նրա սիրտ կտրտող աղերսանքը մահուան բանտից, ՀԿԲԿ կենտկոմի քարտուղար Ամատունուն եւ Ներքին գործերի ժողկոմիսարիատի լիազօր Մուղղուսուն 1936 թ. Հոկտեմբերի 6-ի նամակում նա գրում է. «Ինձ գրելու եւ կարդալու հնարաւորութիւն տուէք, ինձ գիրք ու մատիտ տուէք: Ինչ ժամանակով, որ անհրաժեշտ կը համարէք, ինձ ուղարկէք Հայաստանի որեւէ հեռու շրջան, գիւղ կամ խորհրդային տնտեսութիւն, միայն թէ լսեմ կենդանի խօսք, միայն թէ կարողանամ աշխատել եւ պատմութեան ու կուսակցութեան դատաստանի առջեւ ներում վաստակեմ: Ես

⁸ Տե՛ս նոյն տեղում, էջ 666:

⁹ Տե՛ս Գաապարեան Գ., Ակսել Բակունց, «Քրիստոնէայ Հայաստան», Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի կրօնական, մշակութային, լրատուական երկշաբաթաթերթ, 2011, Մայիս Ա.:

¹⁰ Թամրազեան Հ., Երկեր, հ. Գ, «Նաիրի», ԵՊՀ հրատարակչութիւն, Երեւան, 2010 թ., էջ 676:

Խորհրդային Հայաստանի լաւագոյն արձակագիրն էի («Պրաւագ»), հայ խորհրդային գրականութեան կառքին լծուած քեղածին էի, այժմ թողէք, որ մնամ Խորհրդային Հայաստանի դռան հաւատարիմ շունը»¹¹:

Ի՞նչ պահից յետոյ է նա գրել այս տանջող խոհերն ու փշաքաղող աղերսանքը: Այն պահից յետոյ, երբ ասեղներ են խրել եղունգների տակ, ծխախոտներ են մարել մաշկի վրայ, երբ անվերջ ջրի կաթիլներ են իջել գլխին՝ մահուան մեկուսարանում, թէ՛ երբ երկար-երկար մութը լոյսից չէր տարբերում, եւ տնքում էր տանջահար մարմինը շարշարանքներից յետոյ: Ո՞րն ասես: Այս տողերը նա գրել է 1936 թ. Հոկտեմբերին: Եկաւ սեւ վերջաբանը¹²: Նա ապրեց միայն երեսունութ գարուն, ստեղծագործեց հազիւ մի տասնամեակ:

1937 թ. Յուլիսի 7-ին, 25 ընդամենը հարցաքննութիւնից յետոյ Բակունցը դատապարտուում է պատժի առաւելագոյն չափի՝ գնդակահարութեան: Դատավճիռն ի կատար է ածուում յաջորդ օրը՝ 1937 թ. Յուլիսի 8-ին: Մի քանի ամիս յետոյ, 1937 թ. Նոյեմբերի 27-ի լոյս 28-ի գիշերը ձիասայլով անյայտ ուղղութեամբ տարան նաեւ Չարենցի տանջահար մարմինը: Այսպէս աւարտուեց մեր դարի մեծագոյն ոճիրներից մէկը, մի աղէտ, որը պատկանում է ոչ միայն հայ ժողովրդին, այլեւ ողջ աշխարհին, քանի որ դա մտքի լոյսի, եւ խղճի սպանութիւն էր, որն, ինչպէս միշտ, այդպէս էլ մնաց անպատիժ...

... Ու հիմա, երբ տարիների մէզ-մառախուղից յիշում ենք նրան, պատկերանում է նա մեզ իր իմաստուն, խորաթափանց հայեացքով եւ մանկական իր յստակ ժպիտով: Նա՛ էր լուսաւոր հանճարը զանգեզուրեան մութ ձորերի, որոնք լուսաւորուած են նոր լոյսերով նրա 120-ամեակի այս օրերին, երբ նա մեզ հետ է յաւերժ ապրող իր թողած գրական շողշողուն ժառանգութեան յաւերժական հարստութեամբ: Մեզ հետ է նա՛, հայկական լեռնաշխարհի հզօրաթեւ արծիւը, սեւ ցելերի վաստակաւոր սերմնացանը, մեզ հետ է նա, ինչպէս ինքն էր կոչում իրեն՝ Ալեքսանտր Բակունց, որդի Ստեփանի, ի գեղջէն Գորիս¹³:

ՆԵՐՍԵՆ ԱՐԵՂԱՅ ԱԼՈՅԵԱՆ

¹¹ Նոյն տեղում, էջ 678:

¹² Նոյն տեղում:

¹³ Տե՛ս Մահարի Գ., Երկերի լիակատար ժողովածու 15 հատորով, Հ. 9, Քանդակներ, Յուշեր, Ուղեգրութիւններ, «Անտարես» հր., Երեւան, 2016, էջ 261: